

4. Сидоренко Н., Наумик А., Брагіна К. Особливості функціонування інститутів громадянського суспільства в контексті переходу України до впровадження концепту «сервісної держави». *Theoretical and practical aspects of modern scientific research*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-24.11.2023.13>.
5. Нікітчина С. Освіта дорослих як соціально-економічна та педагогічна проблема. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспектива*. 2013. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2011_3\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/OD_2011_3(1)_7).
6. Титаренко Д.В. Сучасний стан громадського управління освітою дорослих в Україні. *Механізми публічного управління*. 2016. № 4-5 (30-31). С. 21–28.
7. Якою має бути політика навчання дорослих в Україні? Аналітичний звіт. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/analytics/yakoju-maye-butyu-polityka-navchannya-doroslyh-v-ukrayini/>.

Цвілий С.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного, готельного
та ресторанного бізнесу*

Зайцева В.М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри туристичного, готельного
та ресторанного бізнесу*

Дзяпка А.М.

*здобувач вищої освіти
Національний університет «Запорізька політехніка»*

ТРЕНДИ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ

Анотація. Досліджено реалії туристичної університетської освіти. Представлено розуміння інноваційного освітнього середовища. Структуровано базові задачі, які вирішуються у процесі навчальної та науково-методичної роботи кафедри університету з надання туристичної освіти. Запропоновано комплекс методів щодо інноваційного розвитку потенціалу випускників спеціальності

242 Туризм і рекреація. Сформульовано туристичні задачі кафедри на післявоєнний період.

Ключові слова: туризм, освіта, інноваційний потенціал, тренд, кафедра.

Tsviliy S., Zaytseva V., Dziapka A. Trends of modern tourism in university education. The realities of tourism university education have been studied. An understanding of the innovative educational environment is presented. Basic tasks are structured, which are solved in the process of educational and scientific-methodical work of the department of the university on providing tourism education. A set of methods for the innovative development of the potential of graduates of the specialty 242 Tourism and recreation is proposed. The department's tourism tasks for the post-war period have been formulated.

Key words: tourism, education, innovative potential, trend, department.

Актуальність дослідження. На етапі розвитку професійної туристичної освіти в умовах війни найбільш актуальним аспектом стає процес граничної наближеності змісту навчальних дисциплін до післявоєнних вимог ринку праці, насамперед – ринку того регіону, в якому знаходиться заклад вищої освіти та у туристичних організаціях якого проходять практику здобувачі, які навчаються за спеціальністю «Туризм і рекреація» [5]. Важливим для успішності освітнього процесу у закладі вищої освіти є усвідомлення всіма учасниками (викладачами та здобувачами) специфіки післявоєнного розвитку регіонального туризму, що виявляється у культурній політиці регіону, особливостях споживання ресурсів в туризмі зі своєю регіональною специфікою. Інвестиції в туризм регіону, що мають стати результатом запуску механізмів державно-приватного партнерства дозволять залучити додаткові кошти до здійснення туристичних проєктів. Так, актуальним є розуміння туристичних трендів учасниками освітнього процесу.

Мета статті. Метою дослідження є вивчення післявоєнних перспектив та трендів сучасного туризму для їх розуміння учасниками освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. В Національному університеті «Запорізька політехніка» кафедра туристичного, готельного та

ресторанного бізнесу має у своєму складі досвічений професорсько-викладацький колектив однодумців, які разом зі здобувачами вищої освіти приймали участь у туристичних проектах ще до війни. Тренд розвитку кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу відповідає загальним принципам державної політики у сфері туризму та розвитку туризму у Запорізькій області. Кафедра в межах освітньої і наукової діяльності приймає участь у розробці пропозицій щодо пріоритетних напрямів інноваційного розвитку туристичної галузі. У складі кафедри працюють і після війни повинні працювати представники природничих, економічних, соціальних, гуманітарних дисциплін, оскільки система освіти в рамках професій, пов'язаних з туризмом, вимагає від здобувачів умінь, знань та навичок у рамках широкого спектра наук прикладного й фундаментального характеру. Крім того, актуальна схема сучасної освіти передбачає використання міждисциплінарних підходів до комплексного освоєння дисциплін навчального плану 242 Туризм і рекреація.

Вивчення того, що зроблено для туристичної освіти за останні 17 років (з 2007 по 2024 рр.) в межах кількох освітніх програм дозволяє зробити висновок, що освітня, наукова, педагогічна діяльність кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу вписується в загальну концепцію інноваційної науки, що має справу з відкритими системами, які динамічно розвиваються. Такими системами є: культурний туризм і міський туризм як його різновид; міста епохи глобалізації, які є головним об'єктом туристичного інтересу; джерела (речові, письмові, образотворчі, аудіо- та відеоджерела тощо). Без наукових, освітніх та практичних знань, які здобуваються при вивченні різних предметів кафедри, не можна уявити собі та опанувати практику сучасного туроперейтингу [6].

Університетська наука, що підтримує впровадження в систему туристичної освіти методів, які забезпечують системно-методологічний підхід до навчання, передбачає розвиток як фундаментальних його основ, так і прикладних методів, орієнтованих на інноваційний підхід до авторських курсів та системи взаємодії дисциплін навчального плану [1]. Інноваційне освітнє середовище представляє собою тісний зв'язок внутрішнього та зовнішнього середовища здобувачів та педагогів як учасників загального інноваційного процесу, що відбувається в

світовому та національному туризмі. Зовнішнім є середовище регіонального туризму, з яким кафедра активно взаємодіє протягом останнього десятиліття. Зовнішнє (макро-) й внутрішнє (мікро-) середовище надають опосередкований і прямий вплив на результати інноваційної діяльності [7]. Результатом діяльності стали кваліфікаційні роботи здобувачів-бакалаврів, які присвячені методичному забезпеченню туристичних програм, які здійснюються на території Запорізької області під патронатом Запорізької обласної державної адміністрації. В процесі розробки методичних матеріалів як компоненти макросередовища виступали культурні ресурси Запорізької області, екскурсійні маршрути, локації. Зовнішнє макросередовище включало в себе соціокультурне, технологічне, економічне середовище регіону, в умовах якого проектувалися і реалізовувалися програми.

Компонентами зовнішнього мікросередовища можна вважати туристичні фірми, в які студенти проходили практику і, беручи активну участь у створенні каталогу турів, ануванні, у розрахунку калькуляції собівартості туристичного продукту, вони здійснювали безпосереднє знайомство з певними стратегічними зонами господарювання (ринком, ланками адміністративної системи, ланками туристичної інфраструктури) як складових інноваційного процесу. Після такого досліджень та вивчення середовища кафедрою, як внутрішнім інноваційним середовищем Національного університету «Запорізька політехніка», збагатилися зовнішні зв'язки, отримано досвід участі в туристично-екскурсійній практиці, що позитивно позначилось на всій інноваційній діяльності – організаційній, освітній, методичній, науково-методологічній. Для здобувачів вищої освіти участь у виконанні різних досліджень та розробка туристичних проектів стала основою системного підходу в туризмі, що дозволило усвідомити туризм як систему, яка будується на принципах: цілісність; ієрархічність; структуризація; множинність. Знайомство здобувачів вищої освіти на прикладі конкретного, соціально значущого проекту (кваліфікаційна робота) з системним підходом до практики та теорії туризму включало обов'язковість вивчення та практичного використання цілого ряду «підходів», таких як: елементний, структурний, комплексний, функціональний, цільовий, ресурсний, комунікаційний [2].

Наука про туризм будується і мислиться як система. Системний підхід до туризму та до дисциплін навчального плану, на наш погляд, мають допомогти здобувачу вищої освіти сформувати системний погляд на комплекс видів професійної діяльності у туризмі та показати шлях до професійного зростання, розвинути системне, інноваційне мислення [11; 12]. Дана теза укладається в рамки поняття інноваційний педагогічний досвід та підтипи, що виділяються на основі ставлення до предмета педагогічної діяльності. У навчально-науковій практиці кафедри (постійно кореспондується з практикою сучасного туризму) використовуються підтипи інновацій, які застосовуються: 1) до структурних елементів освітньої системи (форм, методів, прийомів, технологій навчання тощо); 2) до галузі педагогічного застосування (до всього навчального процесу, до окремих навчальних курсів тощо); 3) до сфер взаємодії учасників освітнього процесу (у колективному навчанні при аудиторних заняттях, при груповому навчанні у малих і мікрогрупах та на індивідуальних заняттях, у наставництві, кураторстві); 4) до функціональних можливостей (нововведенням педагогічних засобів, новаціям в управлінні тощо); 5) до способів здійснення (плановим, періодичним, спонтанним); 6) до масштабності поширення (на рівні кафедри, факультету, профільних університетів, регіонів, на міжнародному рівні); 7) до соціально-педагогічної значущості (проекти для розвитку туризму Запорізької області); 8) до обсягу інноваційних заходів (локальним, колективним, масовим); 9) до ступеня передбачуваних перетворень (коригуючим, модернізуючим, проривним тощо); 10) до особистісного становлення суб'єктів освіти [8; 10; 13].

В останні роки перед кафедрою стояла низка завдань, які пов'язані із особистісним становленням суб'єктів освіти, до яких належать здобувачі вищої освіти і члени професорсько-викладацького колективу кафедри. Це такі задачі, які вирішуються у процесі навчальної та науково-методичної діяльності, а саме:

– аналіз процесу підготовки здобувачів, які навчаються за спеціальністю 242 Туризм і рекреація, щодо його відповідності туристичній практиці;

– аналіз процесу наукового та творчого розвитку членів професорсько-викладацького складу кафедри, моніторинг їх готовності до вирішення завдань сучасної практики туризму, тестування гтовності

до інноваційної діяльності у сфері туристичної практики та практикоорієнтованої туристичної освіти;

– розробка основ тезаурусного підходу до навчання в університеті на базі визначення та оцінки «нульового» зрізу параметрів тезаурусу, з яким здобувачі приходять до закладу вищої освіти, та «кінцевого», з яким вони залишають ЗВО. Поняття тезаурусу як сховища інформації та набутого досвіду, лежить в основі тезаурусного підходу, який в деякому сенсі є протилежністю історико-теоретичному підходу. Якщо історико-теоретичний підхід вимагає розглядати всі культурні явища, що вивчаються у процесі освоєння освітньої програми, у широкому контексті, то тезаурусний підхід передбачає виявлення у здобувача культурних орієнтирів, що склалися, які організують структуру тезаурусу кожного з них з урахуванням їх індивідуальних здібностей. У процесі навчання здобувач як суб'єкт, на якого спрямована освітня діяльність, має заповнювати три головні тезаурусні ємності («резервуари»), які відповідають предметам туристичної: 1) туристичне середовище як історико-культурний просторово-часовий континуум (ця тезаурусна ємність заповнюється за допомогою таких предметів навчального плану, як географія з її розділами та цілої низки інших – «середовищних» предметів); 2) турист як споживач туристичного продукту, його інформаційні та комунікаційні потреби; цілий комплекс знань, пов'язаних із туристом як людиною, як особистістю (заповнюється за допомогою таких предметів, як психологія, антропологія, соціологія, маркетинг, економіка тощо); 3) туризм як сфера діяльності, комплекс сформованих уявлень, що пов'язані з гуманістичної і комерційної стороною туристської комунікації (менеджмент, екскурсійна діяльність, туropolейтинг, підприємництво, організація бізнесу);

– розвиток вертикалі туристичної освіти, яка вибудовується як єдина система, до якої входить довузівський компонент – підсистема додаткової краєзнавчої освіти школярів. У формуванні довузівського компоненту протягом п'ятнадцяти останніх років беруть участь співробітники кафедри, допомагаючи системі додаткової освіти у приведенні педагогічних завдань середньої школи у відповідність до вимог туристичного ринку [4]. Розвиток вертикалі туристичної освіти містить аналіз контингенту абітурієнтів, які вступають до університету на цю спеціальність, та облік отриманих даних у навчальному процесі;

– всемірна участь у коригуванні змісту та форм не лише університетської, довузівської, а й постдипломної галузевої туристичної освіти.

Автори стверджують, що кінцевою метою вдосконалення методологічних засад туристичної освіти є інноваційний розвиток потенціалу вищої школи. У цьому зв'язку автори пропонують такий комплекс взаємодіючих між собою методів, які, будучи разом узятими, здатні сформуванати блок загальнонаукових та професійних компетенцій, необхідних для всіх видів професійної діяльності випускників спеціальності 242 Туризм і рекреація. Системний та інші наукові підходи як комплекси структур та механізмів, що застосовуються у туристичній освіті, а також практиці туризму, сприяють науковому обґрунтуванню стратегії розвитку туристичної освіти на певний період, поки на горизонті не з'явилися нові тренди туристської практики, які вимагатимуть і нових освітніх парадигм. Університетська наука є ключовим елементом наукового потенціалу України і значною мірою визначає якість підготовки висококваліфікованих спеціалістів у системі вищої школи з урахуванням наступних підходів до університетської туристичної науки і освіти: 1) цивілізаційний (історико-типологічний) підхід; 2) реалістичний підхід; 3) вербально-комунікаційний підхід; 4) географічний (ландшафтний) підхід; 5) культурологічний (ресурсорієнтований) підхід; 6) структурно-семантичний підхід; 7) сервісний (клієнтоорієнтований) підхід; 8) креативний підхід; 9) економічний підхід; 10) трансдисциплінарний підхід [3].

Крім цього, необхідно назвати два основні загальнонаукові методи, які актуальні для туристичної освіти: 1) аналітичний метод (основа прогнозування та підприємницької діяльності в туризмі); 2) проектний метод (лежить в основі туроперейтингу, яким займаються підприємства туристичної сфери та органи управління туризмом в процесі керування проектною діяльністю у регіонах).

Висновки. Так, інноваційна орієнтація діяльності кафедри туристичного, готельного та ресторанного бізнесу Національного університету «Запорізька політехніка» у воєнному періоді і повоєнній перспективі має забезпечуватись за рахунок підготовки кваліфікованих кадрів, зростаючої участі викладачів та здобувачів (бакалаврів й магістрів) у виконанні проектів, передачі результатів суб'єктам державно-приватного партнерства (туристичним фірмам, державним установам, некомерційним організаціям). Підсумком такої діяльності

повинні стати: досвід від взаємодії з органами влади, які є відповідальними за розвиток туризму в Запорізькій області, та почуття причетності до соціально-значущої практики туризму [9]. Особливу увагу слід приділяти підготовці фахівців таких різновидів туристичної діяльності як військовий туризм, патріотичний туризм й дитячо-юнацький туризм. В повоєнному періоді слід зосередити увагу на таких невирішених задачах: по-перше, продовжити розкривати інноваційне бачення парадигми сучасної освіти у сфері туризму, що базується на ідеях синергетики, взаємодії дисциплін та цілісності практикоорієнтованих технологій; по-друге, активувати роботу з ознайомлення теоретиків та практиків туристичної сфери з інноваційними розробками в організаційно-управлінських та культурних видах професійної діяльності; по-третє, прийняти участь у розробці та формуванні змісту оновленого довідника з туризму Запорізької області на основі параметрів конструювання регіональних маршрутів, їх науковому осмисленні; по-четверте, сприяти розвитку науки, теорії та практики національного туризму України.

Література

1. Кукліна Т., Цвілій С., Журавльова С. Загальні тенденції розвитку світового туризму: від коронавірусу до військової агресії. *Підприємництво та інновації*. Київ : ПВНЗ «МУФ» ; Одеса : ВД Гельветика, 2022. Вип. 23. С. 12-15.
2. Полежаєв Ю. Г. Особливості місцевої тревел-журналістики у контексті розвитку внутрішнього туризму. *Держава та регіони*. 2013. № 2. С. 102–105.
3. Полежаєв Ю. Г. Тревел-журналістика у контексті розвитку індустрії туризму. *Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки*. 2013. № 1. С. 96–99.
4. Полежаєв Ю. Г. Тревел-журнали в Україні: структурно-функціональні та жанрово-тематичні особливості : автореф. дис... канд. наук з соц. ком. : спец. 27.00.04 «Теорія та історія журналістики». Запоріжжя, 2017. 20 с.
5. Цвілій С. М., Зайцева В. М., Науменко В. О. Тенденції інноваційного навчання та розвитку персоналу вітчизняних туристичних фірм. *Українські студії в європейському контексті*. 2022. № 5. С. 245–253.

6. Цвілій С. М., Зайцева В. М., Сокол К. М. Повоєнний розвиток підприємств індустрії туризму на основі впровадження інформаційних технологій. *Українські студії в європейському контексті*. 2023. № 7. С. 381–388.
7. Tsviliy S., Gurova D., Kuklina T. Research of the specifics of providing tourist education in the latest conditions: marketing approach. *Role of science and education for sustainable development : monography ; Part 2.13*. University of Technology, Katowice, Poland, 2021. P. 252-266.
8. Tsviliy S., Gurova D., Zhilko O. Improving the training of professionals in the tourism industry on the basis of according to world experience in the use of innovative approaches to design learning outcomes. *Modern approaches to ensuring sustainable development : collective monograph*. Part 3.2. Academy of Silesia. The University of Technology in Katowice, 2023. P. 460-470.
9. Tsviliy S., Gurova D., Zhilko O., Zaitseva V. Professional online training of specialists for the domestic tourism and recreation industry. *Digital macro trends and technologies of the XXI century: monograph. Part I*. Czech Republic. Praha: OKTAN PRINT, 2022. P. 158-170.
10. Tsviliy S., Vasylychev D., Gurova D. Organizational and innovative approaches to the development of labor resources in the service industries in the regional market of educational services. *Contemporary technologies in the educational process : monography*. Edited by Magdalena Wierzbik-Stronska, Galyna Buchkivska. Katowice, Poland, 2020. P. 141-148.
11. Tsviliy S., Vasylychev D., Gurova D. Transformation of the personnel management system of a typical hospitality enterprise into an innovative structure. *Економічний простір : Збірник наукових праць*. Дніпро : ПДАБА, 2020. № 164. С. 129-133.
12. Vasylychev D., Tsviliy S., Zhilko O. Socio-economic aspects of staff's innovative development and training in service enterprises: world and domestic experience. *Digital transformation of society: theoretical and applied approaches : monography ; Part 2.5*. Monography 46, University of Technology, Katowice, Poland, 2021. P. 315-326.
13. Wayan E. A., Koval V., Ni Putu Santi Suryantini. Polyezhayev Yu. Shifting consumers' sustainable behavior in the hospitality industry. *Second International Conference on Sustainable Futures: ICSF 2021*. Kryvyi Rih, Ukraine, May, 19-21, 2021. Vol. 280.